

Dionisius din Halicarnas a fost un critic literar și istoric grec care a trăit pe la sfârșitul secolului I î.Hr. și începutul secolului I d.Hr. în perioada lui Cezar August. Din anul 30 î.Hr., a trăit la Roma.

Longinus, *On the Sublime*, Cambridge University Press, 1907
© 2019 Institutul European Iași, pentru prezenta ediție în limba română

INSTITUTUL EUROPEAN
Iași, str. Grigore Ghica Vodă nr. 13, O. P. 6, C.P. 1309
www.euroinst.ro; euroedit@hotmail.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României **DIONISIUS DIN HALICARNAS**

Eseul despre Sublim / Dionisius din Halicarnas; trad., pref., introd. și note de Constantin Balmuș; studiu introd. și notă asupra ed. de Traian Diaconescu. - Iași: Institutul European, 2019

Index

ISBN 978-606-24-0264-8

I. Balmuș, Constantin I. (ed. șt.)

II. Diaconescu, Traian (pref.)

82.09

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/1996.

Printed in ROMANIA

DIONISIUS DIN HALICARNAS

ESEUL DESPRE SUBLIM

Ediție bilingvă

Traducere, prefață, introducere și note de
CONSTANTIN BALMUȘ,
Membru al Academiei Române

Studiu introductiv și notă asupra ediției de
TRAIAN DIACONESCU

Ediție îngrijită de Constantin Răchită

INSTITUTUL EUROPEAN
2019

CUPRINS

C.I. Balmuş – filolog clasic cu renume european
(Traian Diaconescu) / 9
Notă asupra ediției / 19

Prefață (Constantin Balmuş) / 23
Introducere (Constantin Balmuş) / 27

DESPRE SUBLIM

Cap. I: Caecilius și sublimul / 47
Cap. II: Arta și sublimul / 49
Cap. III: Arta ne păzește de greșeli și exagerări / 53
Cap. IV: Despre stilul rece / 59
Cap. V: Calitățile și defectele au aceeași origine / 63
Cap. VI: Caracterele sublimului / 65
Cap. VII: Continuare / 65
Cap. VIII: Despre cele cinci izvoare ale sublimului / 69
Cap. IX: Pregătirea sufletului pentru sublim / 73
Cap. X: Arta poetei Safo / 87
Cap. XI: Despre amplificare / 93
Cap. XII: Continuare / 97
Cap. XIII: Despre imitarea marilor scriitori / 99
Cap. XIV: Continuare / 103
Cap. XV: Despre imagini / 105
Cap. XVI: Despre figuri / 117

- Cap. XVII: Figurile trebuie susținute de sublim / 121
- Cap. XVIII: Despre întrebări / 123
- Cap. XIX: Despre asindet / 125
- Cap. XX: Despre amestecul figurilor / 127
- Cap. XXI: Despre conjuncții / 129
- Cap. XXII: Despre hiperbate / 131
- Cap. XXIII: Despre schimbarea numărului / 135
- Cap. XXIV: Continuare / 137
- Cap. XXV: Despre schimbarea timpului la verbe / 139
- Cap. XXVI: Despre schimbarea persoanei / 141
- Cap. XXVII: Continuare / 143
- Cap. XXVIII: Despre perifrază / 147
- Cap. XXIX: Continuare / 149
- Cap. XXX: Despre alegerea cuvintelor / 151
- Cap. XXXI: Continuare / 153
- Cap. XXXII: Despre metafore / 155
- Cap. XXXIII: Mai mult prețuiește sublimul cu defecte decât mediocritatea fără cusur / 161
- Cap. XXXIV: Comparație între Hiperide și Demostene / 165
- Cap. XXXV: Omul e făcut să admire tot ce-i măreț / 169
- Cap. XXXVI: În părțile sublime greșelile se pot ierta / 171
- Cap. XXXVII: Despre comparații și asemănări / 175
- Cap. XXXVIII: Despre hiperbole / 175
- Cap. XXXIX: Despre așezarea și legarea cuvintelor / 179
- Cap. XL: Continuare / 185
- Cap. XLI: Despre greșelile de ritm / 189
- Cap. XLII: Despre conciziune / 189
- Cap. XLIII: Despre cuvinte nepotrivite și josnice / 191
- Cap. XLIV: Cauzele decăderii elocvenței / 197

ADDENDA

- Eseul despre Sublim* (D.M. Pippidi) / 207
- Profesorul Constantin Balmuș (25 mai 1898-17 iulie 1957) – în amintirile unui fost student* (Emilian Popescu) / 215
- Constantin Balmuș și retorica antică* (Alexandru Călinescu) / 221
- Glosar de termeni retorici grecești* / 229
- Indice de nume proprii* / 235

CAPITOLUL I

I

Τὸ μὲν τοῦ Κεκιλίου συγγραμμάτων, ὃ περὶ ὕψους συνετάξατο, ἀνασκοπούμενοις ἡμῖν ὡς οἶσθα κοινῇ, Ποστοῦμιε Τερεντιανὲ φίλτατε, ταπεινότερον ἐφάνη τῆς ὅλης ὑποθέσεως καὶ ἥκιστα τῶν καιρίων ἐφαπτόμενον, οὐ πολλὴν τε ὠφέλειαν, ἥς μάλιστα δεῖ στοχάζεσθαι τὸν γράφοντα, περιποιοῦν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, εἰγ' ἐπὶ πάσης τεχνολογίας δυνεῖν ἀπαιτούμενων, προτέρου μὲν τοῦ δεῖξαι, τί τὸ ὑποκείμενον, δευτέρου δὲ τῇ τάξει, τῇ δυνάμει δὲ κυριωτέρου, πῶς ἂν ἡμῖν αὐτὸ τοῦτο καὶ δι' ὧν τινων μεθόδων κτητὸν γένοιτο, ὅμως ὁ Κεκίλιος, ποῖον μὲν τι ὑπάρχει τὸ ὑψηλόν, διὰ μυρίων ὅσων ὡς ἀγνοοῦσι πειρᾶται δεικνύναι, τὸ δὲ δι' οὗτοῦ τρόπου τὰς ἑαυτῶν φύσεις προάγειν ἰσχύοιμεν ἂν εἰς ποσὴν μεγέθους ἐπίδοσιν, οὐκ οἶδ' ὅπως ὡς οὐκ ἀναγκαῖον παρῆλπεν: [2] πλὴν ἴσως τουτονὶ μὲν τὸν ἄνδρα οὐχ οὕτως αἰτιᾶσθαι τῶν ἐκλελειμμένων, ὡς αὐτῆς τῆς ἐπινοίας καὶ σπουδῆς ἄξιον ἐπαινεῖν. ἐπεὶ δ' ἐνεκελεύσω καὶ ἡμᾶς τι περὶ ὕψους πάντως εἰς σὴν ὑπομνηματίσασθαι χάριν, φέρε, εἴ τι δὴ δοκοῦμεν ἀνδράσι πολιτικοῖς τεθεωρηκέναι χρήσιμον, ἐπισκεψώμεθα. αὐτὸς δ' ἡμῖν, ἐταῖρε, τὰ ἐπὶ μέρους, ὡς πέφυκας καὶ καθήκει, συνεπικρινεῖς ἀληθέστατα: εὖ γὰρ δὴ ὁ ἀποφηνάμενος τί θεοῖς ὅμοιον ἔχομεν, 'εὐεργεσίαν' εἶπας 'καὶ ἀλήθειαν.' [3] γράφων δὲ πρὸς δέ, φίλτατε, τὸν παιδείας ἐπιστήμονα, σχεδὸν

Cercetând împreună, după cum știi, micul tratat pe care Caecilius⁵⁰ l-a compus despre sublim⁵¹, mi-a părut, dragul meu Postumius Terentianus, mai prejos de subiect în general și că nu atinge deloc punctele esențiale, nici nu aduce mult folos cititorilor, lucru la care mai ales trebuie să țintească un scriitor. În orice tratat de artă se cer două lucruri: primul, să arăți care-i subiectul, iar al doilea la rând, dar de fapt cel mai de seamă, cum și prin ce metode s-ar putea dobândi ceea ce căutăm. Totuși Caecilius încearcă să ne lămurească, în nenumărate chipuri, ca unor neștiutori, ce este sublimul, dar, nu știu de ce, a trecut cu vederea, ca peste un lucru fără trebuință, să ne arate în ce chip am putea să ne ridicăm sufletele la o anumită înălțime. [2] Se pare totuși că omul acesta nu-i atât vrednic de mustrare pentru cele trecute cu vederea, pe cât e de lăudat pentru gândul ce-a avut și pentru osteneala ce și-a dat. Cum însă m-ai îndemnat să scriu și eu, de dragul tău, un studiu despre sublim, să vedem, poate că am găsit vreo idee folositoare pentru cei ce trebuie să vorbească în public.

Tu însuși, prietene, vei judeca, dimpreună cu mine, particularitățile operei mele, cu cea mai mare sinceritate, după cum e firesc și după cum se cuvine. Bine a spus doar cine-a spus că ceea ce avem deopotrivă cu zeii este binefacerea și adevărul. [3] Scriindu-ți ție, dragul meu, care ai o cultură literară așa întinsă, aproape

⁵⁰ Caecilius din Kale Akte, retor grec, evreu de origine, a trăit în timpul lui Augustus; vezi „Introducerea”.

⁵¹ Περί Ὑψους.

ἀπὴλλαγμαι καὶ τοῦ διὰ πλειόνων προὔποτίθεσθαι, ὥς ἀκρότης καὶ ἐξοχή τις λόγων ἐστὶ τὰ ὕψη, καὶ ποιητῶν τε οἱ μέγιστοι καὶ συγγραφέων οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἐνθένδε ποθὲν ἐπρώτευσαν καὶ ταῖς ἑαυτῶν περιέβαλον εὐκλείαις τὸν αἰῶνα. [4] οὐ γὰρ εἰς πειθῶ τοὺς ἀκροωμένους ἀλλ' εἰς ἔκστασιν ἄγει τὰ ὑπερφυῶ: πάντη δέ γε σὺν ἐκπλήξει τοῦ πιθανοῦ καὶ τοῦ πρὸς χάριν ἀεὶ κρατεῖ τὸ θαυμάσιον, εἶγε τὸ μὲν πιθανὸν ὥς τὰ πολλὰ ἐφ' ἡμῖν, ταῦτα δὲ δυναστεῖαν καὶ βίαν ἄμαχον προσφέροντα παντός ἐπάνω τοῦ ἀκροωμένου καθίσταται. καὶ τὴν μὲν ἐμπειρίαν τῆς εὐρέσεως καὶ τὴν τῶν πραγμάτων τάξιν καὶ οἰκονομίαν οὐκ ἐξ ἐνὸς οὐδ' ἐκ δυεῖν, ἐκ δὲ τοῦ ὅλου τῶν λόγων ὕψους μόλις ἐκφαινομένην ὁρῶμεν, ὕψος δέ που καιρίως ἐξενεχθὲν τὰ τε πρᾶγματα δίκην σκηπτοῦ πάντα διεφόρησεν καὶ τὴν τοῦ ῥήτορος εὐθὺς ἀθρόαν ἐνεδείξατο δύναμιν. ταῦτα γὰρ οἶμαι καὶ τὰ παραπλήσια, Τερεντιανὲ ἦδιστε, κὰν αὐτὸς ἐκ πείρας ὑφηγήσαιο.

II

Ἡμῖν δ' ἐκεῖνο διαπορητέον ἐν ἀρχῇ, εἰ ἔστιν ὕψους τις ἢ βάθους τέχνη, ἐπεὶ τινες ὅλως οἴονται διηπατῆσθαι τοὺς τὰ τοιαῦτα ἄγοντας εἰς τεχνικὰ παραγγέλματα. γεννᾶται γάρ, φησί, τὰ μεγαλοφυῇ καὶ οὐ διδακτὰ παραγίνεται, καὶ μία τέχνη πρὸς αὐτὰ τὸ πεφυκέναι: χεῖρω τε τὰ φυσικὰ ἔργα, ὥς οἴονται, καὶ τῷ παντὶ δειλότερα καθίσταται ταῖς τεχνολογίαις κατασκελετευόμενα.

sunt scutit de a arăta dinainte, mai pe larg, că sublimul constă într-o desăvârșită înălțime a expresiei. Prin aceasta și nu prin altceva, cei mai mari poeți și prozatori și-au căpătat locul de frunte și s-au acoperit în veci de faimă. [4] De fapt, sublimul nu convinge pe ascultători, ci-i duce în extaz, căci miraculosul, cu uimirea ce trezește, e mai presus întotdeauna de ceea ce-i convingător și plăcut: convingerea depinde de obicei de noi, în timp ce sublimul, adăugând cuvintelor o vigoare și o putere nebiruită, copleșește sufletul oricărui ascultător. Iscusița invenției și așezarea argumentelor și orânduirea lor, noi le vedem că de abia ies la iveală din tot înțelesul discursului, nu din unul sau două lucruri. Sublimul însă, când izbucnește la timpul potrivit, farmă totul ca un trăsnet și arată dintr-odată toată puterea oratorului. Dar aceste lucruri și altele aproape la fel, după părerea mea, ai putea, bunul meu Terentianus, să le lămurești tu însuși, numai cu experiența ta.

CAPITOLUL II

Mai întâi trebuie să cercetăm dacă există o artă a sublimului sau a pateticului, deoarece unii sunt cu totul de părere că se înșeală acei care reduc astfel de lucruri la niște precepte de artă. Sublimul, zic ei, ia naștere de la sine, nu se învață, și singurul mijloc pentru a ajunge la sublim este să te fi născut cu această înclinație. După credința lor, unele opere, dacă ascultă de regulile din tratate, ajung mai rele, cu totul proaste și uscate ca un schelet.

[2] ἐγὼ δὲ ἐλεγχθήσεσθαι τοῦθ' ἐτέρως ἔχον φημί, εἰ ἐπισκέψαιτό τις, ὅτι ἡ φύσις, ὥσπερ τὰ πολλὰ ἐν τοῖς παθητικοῖς καὶ διηρμένους αὐτόνομον, οὕτως οὐκ εἰκαῖόν τι κακὸν παντὸς ἀμέθοδον εἶναι φιλεῖ, καὶ ὅτι αὕτη μὲν πρῶτόν τι καὶ ἀρχέτυπον γενέσεως στοιχεῖον ἐπὶ πάντων ὑφέστηκεν, τὰς δὲ ποσότητας καὶ τὸν ἐφ' ἑκάστου καιρόν, ἔτι δὲ τὴν ἀπλανεστάτην ἀσκησίν τε καὶ χρῆσιν ἱκανὴ παρορῖσαι καὶ συνενεγκεῖν ἡ μέθοδος, καὶ ὡς ἐπικινδυνότερα, αὐτὰ ἐφ' αὐτῶν δίχα ἐπιστήμης, ἀστήρικτα καὶ ἀνερμάτιστα ἐαθέντα τὰ μεγάλα, ἐπὶ μόνῃ τῇ φορᾷ καὶ ἀμαθεῖ τόλμῃ λειπόμενα: δεῖ γὰρ αὐτοῖς ὡς κέντρον πολλάκις, οὕτω δὲ καὶ χαλινού. [3] ὅπερ γὰρ ὁ Δημοσθένης ἐπὶ τοῦ κοινου τῶν ἀνθρώπων ἀποφαίνεται βίου, μέγιστον μὲν εἶναι τῶν ἀγαθῶν τὸ εὐτυχεῖν, δεύτερον δὲ καὶ οὐκ ἔλαττον τὸ εὖ βουλευέσθαι, ὅπερ οἷς ἂν μὴ παρῇ συναναιρεῖ πάντως καὶ θάτερον, τοῦτ' ἂν καὶ ἐπὶ τῶν λόγων εἴποιμεν, ὡς ἡ μὲν φύσις τὴν τῆς εὐτυχίας τάξιν ἐπέχει, ἡ τέχνη δὲ τὴν τῆς εὐβουλίας. τὸ δὲ κυριώτατον, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι τινα τῶν ἐν λόγοις ἐπὶ μόνῃ τῇ φύσει οὐκ ἄλλοθεν ἡμᾶς ἢ παρὰ τῆς τέχνης ἐκμαθεῖν δεῖ. εἰ ταῦθ', ὡς ἔφην, ἐπιλογίσαιτο καθ' ἑαυτὸν ὁ τοῖς χρηστομαθοῦσιν ἐπιτιμῶν, οὐκ ἂν ἔτι, ἐμοὶ δοκεῖ, περιττὴν καὶ ἄχρηστον τὴν ἐπὶ τῶν προκειμένων ἡγήσαιο θεωρίαν...

Desunt duo folia

[2] Eu însă spun că acest lucru se va dovedi că stă altfel, dacă se va observa că natura, deși nu-i supusă niciunei legi în părțile sublime și în marile pasiuni, totuși, nu se lasă în voia întâmplării și nu-i cu totul împotriva regulilor. Ea este cel dintâi element și temelia tuturor operelor noastre, dar numai știința poate mărgini și orându-i cât și când trebuie să spunem ceva, și ne dă chiar deprinderea și folosința fără greș a sublimului. Și, după cum corăbiile sunt mai primejduite când sunt lăsate-n voia lor, fără niciun meșteșug, fără sprijin și fără greutatea din fund, tot așa se întâmplă cu sublimul, dacă-i lăsat în voia pornirii și a neștiutoarei îndrăzneli a firii. Sublimul adesea are nevoie de îmboldire, dar și de frâu. [3] Am putea spune despre discursuri ceea ce spune Demostene despre viața oamenilor în general, că cel mai mare bine este norocul, iar al doilea, nu mai puțin însemnat, buna chibzuință care, dacă-i lipsește cuiva, îi ia și pe cel dintâi; anume că natura ține locul norocului, iar arta pe acela al bunei chibzuinți. Fapt și mai important însă e că numai arta trebuie să ne învețe care lucruri din discursuri se datorează numai naturii. Dacă, după cum am spus, cine cârtește împotriva celor îndrăgostiți de studiul artei, ar ține seama de acestea, atunci, după părerea mea, n-ar mai socoti că-i de prisos și inutil studiul celor expuse aici.

Lipsesc două foi

καὶ καμίνου σχῶσι μάκιστον σέλας.
εἰ γάρ τιν' ἐστιοῦχον ὄψομαι μόνον,
μίαν παρείρας πλεκτάνην χειμάρροον,
στέγην πυρώσω καὶ κατανθρακώσομαι:
νῦν δ' οὐ κέκραγά πω τὸ γενναῖον μέλος.

οὐ τραγικὰ ἔτι ταῦτα, ἀλλὰ παρατράγωδα, αἱ πλεκτάναι, καὶ τὸ πρὸς οὐρανὸν ἐξεμεῖν, καὶ τὸ τὸν Βορέαν αὐλητὴν ποιεῖν, καὶ τὰ ἄλλα ἐξῆς: τεθόλωται γὰρ τῇ φράσει καὶ τεθορύβηται ταῖς φαντασίαις μᾶλλον ἢ δεδείνωται, κἂν ἕκαστον αὐτῶν πρὸς αὐγὰς ἀνασκοπῆς, ἐκ τοῦ φοβεροῦ καὶ ὀλίγον ὑπονοστεῖ πρὸς τὸ εὐκαταφρόνητον. ὅπου δ' ἐν τραγωδίᾳ, πράγματι ὀγκηρῶ φύσει καὶ ἐπιδεχομένῳ στόμφον, ὅμως τὸ παρὰ μέλος οἶδεῖν ἀσύγνωστον, σχολῇ γ' ἂν οἶμαι λόγοις ἀληθινοῖς ἀρμόσειεν. [2] ταῦτη καὶ τὰ τοῦ Λεοντίνου Γοργίου γελᾶται γράφωντος Ἑέρξης ὁ τῶν Περσῶν Ζεύς, καὶ Ἑῦπες ἔμψυχοι τάφοι, καὶ τινα τῶν Καλλισθένους ὄντα οὐχ ὑψηλὰ ἀλλὰ μετέωρα, καὶ ἔτι μᾶλλον τὰ Κλειτάρχου: φλοιώδης γὰρ ἀνήρ καὶ φυσῶν κατὰ τὸν Σοφοκλέα, μικροῖς μὲν αὐλίσκοις, φορβειᾷς δ' ἄτερ.

CAPITOLUL III

... și din cuptor să stingă lungile limbi de foc.
Căci dacă pe-unul singur vedea-l-voi păzind vatra
Atunci, într-un vârtej de flăcări înlanțuind-o,
Voi da foc casei și-o voi preface în cărbune.
Dar cântu-acesta nobil eu nu l-am cântat încă⁵².

Acesta nu-i stil tragic, ci vorbe umflate: „lanț”, „a vărsa spre cer”, „a face din Boreas un cântăreț din fluiet” și celelalte, mai degrabă fraze încurcate și zăpăcite de imagini, decât expresii pline de vigoare; și, dacă cercetezi la lumină fiecare din aceste fraze, vezi că din grozavă, încet-încet, ajunge o prostie.

Dacă și-n tragedie, care prin natura sa e operă măreață și îngăduie cuvinte răsunătoare, umflarea⁵³ peste măsură a stilului este o greșeală de neiertat, cu atât mai puțin, cred, se potrivește în proza obișnuită. [2] De aceea rîdem de Gorgias Leontinul⁵⁴ când scrie: „Xerxe, Zeus al perșilor” și „vulturii, morminte însuflețite”, și de unele expresii ale lui Calistene⁵⁵ care nu-s sublime, ci suspendate-n aer. Și mai mult încă rîdem de Cleitarchos⁵⁶, scriitor fără adâncime, care, după vorba lui Sofocle, „suflă cu toată puterea în mici fluierașe”.

⁵² Se pare că aceste versuri au fost luate dintr-o tragedie pierdută a lui Eschil, intitulată *Oreithya*.

⁵³ τὸ παρὰ μέλος οἶδεῖν.

⁵⁴ Gorgias din Leontinoi (Sicilia), vestit retor grec (483-375 î.Hr.).

⁵⁵ Calistene din Olint, nepot și elev al lui Aristotel, a luat parte la expediția lui Alexandru în Orient și a scris două opere istorice asupra grecilor și perșilor.

⁵⁶ Cleitarchos, autorul unei „Istorii a lui Alexandru cel Mare”, scrisă într-un stil pompos.

τά γε μὴν Ἀμφικράτους τοιαῦτα καὶ Ἥγησιου καὶ Μάτριδος: πολλοῦ γὰρ ἐνθουσιᾶν ἑαυτοῖς δοκοῦντες οὐ βακχεύουσιν ἀλλὰ παίζουσιν. [3] ὅλως δ' ἔοικεν εἶναι τὸ οἰδεῖν ἐν τοῖς μάλιστα δυσφυλακτότατον. φύσει γὰρ ἅπαντες οἱ μεγέθους ἐφιέμενοι, φεύγοντες ἀσθενείας καὶ ζηρότητος κατὰγνωσιν, οὐκ οἷδ' ὅπως ἐπὶ τοῦθ' ὑποφέρονται, πειθόμενοι τῷ 'μεγάλων ἀπολισθαίνειν ὅμως εὐγενὲς ἀμάρτημα.' [4] κακοὶ δὲ ὄγκοι καὶ ἐπὶ σωμάτων καὶ λόγων, οἱ χαῦνοι καὶ ἀναλήθεις καὶ μῆποτε περιστάντες ἡμᾶς εἰς τούναντιον: οὐδὲν γάρ φασι ζηρότερον ὕδρωπικοῦ. ἀλλὰ τὸ μὲν οἰδοῦν ὑπεραίρειν βούλεται τὰ ὕψη, τὸ δὲ μειρακιῶδες ἄντικρυς ὑπεναντίον τοῖς μεγέθεσι: ταπεινὸν γὰρ ἐξ ὅλου καὶ μικρόψυχον καὶ τῷ ὄντι κακὸν ἀγενέστατον. τί ποτ' οὖν τὸ μειρακιῶδες ἐστίν; ἢ δῆλον ὡς σχολαστικὴ νόησις, ὑπὸ περιεργασίας λήγουσα εἰς ψυχρότητα; ὀλισθαίνουνσι δ' εἰς τοῦτο τὸ γένος ὀρεγόμενοι μὲν τοῦ περιττοῦ καὶ πεποιημένου καὶ μάλιστα τοῦ ἡδέος, ἐποκέλλοντες δὲ εἰς τὸ ῥωπικὸν καὶ κακόζηλον. [5] τούτῳ παράκειται τρίτον τι κακίας εἶδος ἐν τοῖς παθητικοῖς, ὅπερ ὁ Θεόδωρος παρένθυρσον ἐκάλει. ἔστι δὲ πάθος ἄκαιρον καὶ κενὸν ἔνθα μὴ δεῖ πάθους, ἢ ἄμετρον ἔνθα μετρίου δεῖ. πολλὰ γὰρ ὥσπερ ἐκ μέθης τινὲς εἰς τὰ μηκέτι τοῦ πράγματος, ἴδια ἑαυτῶν καὶ σχολικὰ παραφέρονται πάθη: εἶτα πρὸς οὐδὲν πεπονθότας ἀκροατὰς ἀσχημονοῦσιν, εἰκότως, ἐξεστηκότες πρὸς οὐκ ἐξεστηκότες: πλὴν περὶ μὲν τῶν παθητικῶν ἄλλος ἡμῖν ἀπόκειται τόπος.

La fel e stilul lui Amficrate⁵⁷, Hegesias⁵⁸ și Matris⁵⁹: închipuindu-și adesea că sunt cuprinși de duh divin, în loc să fie cuprinși de furie ca bacantele, cad în copilării. [3] Se pare însă că, în general, expresia umflată e printre lucrurile de care e cel mai greu să te păzești. În chip firesc, toți acei care năzuiesc după un stil nobil, ferindu-se să nu fie învinováțiți că au un stil fără vlagă și uscat, ajung, nu știu cum, la acest cusur, încrezători în vorba care spune că „a luneca din loc înalt e o nobilă greșală”. [4] Umflătura buhavă e rea și la corp și în vorbire, căci e înșelătoare și ne duce poate la un efect contrar: se zice doar că nimic nu-i mai uscat decât un hidropic.

Stilul umflat vrea să întrecă sublimul, iar stilul pueril⁶⁰, e tot ce poate fi mai opus măreției sublimului, căci e cu totul umil și bicisnic și într-adevăr lipsit de orice noblețe. Dar ce-i puerilul? Nu e limpede că e un fel școlăresc de a gândi⁶¹, care, din prea multă căutare, ajunge la răceală? Alunecă în acest fel de stil acei care aleargă după expresia nefirească⁶² și meșteșugită și mai ales după cea plăcută, dar cad în searbăda strălucire⁶³ și în lipsa de gust⁶⁴. [5] În locurile patetice mai e și un al

⁵⁷ Amficrate, sofist atenian amintit de Plutarh.

⁵⁸ Hegesias din Magnesia, sofist grec din secolul al III-lea î.Hr., a scris între altele o „Istorie a lui Alexandru cel Mare” în fraze scurte, paralele, subliniate de ritmuri și rime; el a fost creatorul stilului zis „asianic”.

⁵⁹ Matris, sofist teban dintr-o epocă necunoscută.

⁶⁰ τὸ μειρακιῶδες.

⁶¹ σχολαστικὴ νόησις.

⁶² τὸ περιττὸν καὶ πεποιημένον.

⁶³ τὸ ῥωπικόν.

⁶⁴ τὸ κακόζηλον; *id est mala adfectatio* (Quintilian, *Institutio Oratoria* VII, 3, 56).

treilea cusur, numit de Teodor⁶⁵ aprindere⁶⁶ fără rost. E o emoție nepotrivită și zadarnică, atunci când nu trebuie să fii emoționat, sau nemăsurată, acolo unde e nevoie de măsură. Într-adevăr, adeseori unii, ca și cum ar fi beți, sunt mânați spre pasiuni, ce nu se datorează subiectului, ci-s numai ale lor și aduc a școală; de aceea se fac nesuferiți înaintea unor ascultători, care nu sunt deloc mișcați; lucru firesc, ei aflându-se în extaz în fața unor oameni liniștiți.

Însă despre pasiuni am lăsat să vorbesc în altă parte.

⁶⁵ Teodor din Gadara, fostul profesor al lui Tiberius; vezi „Introducerea”.

⁶⁶ ὁ παρηνθουρος = πάθος ἄκαιρον.